

Til Pomonas pris

Illustrerede bogværker på Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg

RESUMÉ · Præsentation af udvalgte ældre, illustrerede frugtbøger på Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg med fokus på de særligt fine værker, der stammer fra Det Classenske Bibliotek. De vigtigste danske værker om frugt omtales til sidst. Artiklen indeholder informationer om både forfattere og illustratorer, samt henvisninger til evt. digitale udgaver.

ABSTRACT · *In Praise of Pomona – Illustrated books at Copenhagen University Library Frederiksberg* · Presentation of illustrated, historical fruit books belonging to the Copenhagen University Library Frederiksberg. Special emphasis is on the especially fine volumes originating from the Classen Library. The most important Danish books are also annotated. The article holds information about the authors as well as the illustrators, along with references to available digital versions.

Da det private og rigt udstyrede Classenske Bibliotek¹ i 1867 blev opløst, overgik dets store naturvidenskabelige samlinger til Københavns Universitetsbibliotek (i dag KUB Nord, Nørre Allé). Den mindre, landøkonomiske del indgik i biblioteket ved Landbohøjskolen, som var blevet oprettet i 1858 på Frederiksberg. Udover at uddanne dyrlæger og landbrugskandidater blev der fra 1863 tillige uddannet have- og skovbrugskandidater, men her manglede biblioteket i den grad litteratur til de studerende. Bogsamlingen fra Det Classenske Bibliotek blev derfor en fantastisk gave på rette tid og sted, idet den landøkonomiske samling også omfattede forstvæsen og havedyrkning.

Samlingen rummede bl.a. en række fornemme illustrerede værker om frugtavl. I det følgende omtales især en række af disse værker fra Det Classenske Bibliotek, foruden udvalgte ældre, danske frugtbøger.

KNUD HØGSBERG · Bibliotekar, informationsspecialist,
Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg · Kurator for bibliotekets
ældre samlinger og særsamlinger · knh@science.ku.dk

Eksempel på illustration i Bauhins bog. Teksten er på latin, men frugtsorterne har tyske navne, her øverst Süßäpfel eller Süßling og nederst Breitsüßling Äpfel.

J. Bauhin: *Historia novi ... in Ducatu Wirtembergico*, 1598.

Internationale pragtværker fra 1500- og 1600-tallet

Bibliotekets ældste, illustrerede frugt bog fra Det Classenske Bibliotek er *Historia novi et admirabilis fontis balneique Bollensis in Ducatu Wirtembergico ad acidulas Goepingenses* (*En ny og vidunderlig historie fra hertugen af Würtemberg ... ved Göppingen*), 1598. Forfatteren Johann (Jean) Bauhin (1541-1613) var hoflæge, botaniker og havekonsulent hos hertugen af Württemberg, Frederik I.

Værket er på latin, og illustrationerne gengiver i enkle træsnit og naturlig størrelse mere end 100 frugtsorter – især æbler og pærer. Flere frugttræer havde dværgvækst på grund af podning på dværggrundstamme. Træerne stod i den store frugtplantage, som var grundlagt af hertugens bedstefar. Bauhins værk er også tilgængeligt i elektronisk form, digitaliseret efter et eksemplar i The Wellcome Library i London og kan ses via KUBs katalog REX.²

Et stort folioværk fra samlingen skyldes John Parkinson (1567-1650). Han var apoteker, botaniker og plantesamler i London og udgav i 1629-35 *Paradisi in sole Paradisus terrestris or A garden of all sorts of pleasant flowers which our English ayre will permit to be nursed up: with ... an orchard of all sort of fruit-bearing trees and shrubbs fit for our land ...* (*Et solfyldt jordisk Paradis eller En have med alle slags skønne*

Det rigt illustrerede titelblad til Parkinsons bog med et frugttræ i centrum af denne Paradisets Have.

J. Parkinson, *Paradisi in sole Paradisus terrestris* ..., 1629-35.

blomster, som vort engelske klima giver os mulighed for at dyrke: med ... en frugthave fyldt af alle slags frugt bærende træer og buske, som kan gro i vort land). En udgave fra 1656 er digitaliseret og tilgængelig via REX.

I forordet henviser katolikken Parkinson til Paradisets have, hvor »God ... no doubt but he had also the knowledge, both what herbes and fruits were fit, either for meate or medicine, for use or for delight« (Gud havde uden tvivl også viden om hvordan urter og frugter kunne egne sig til mad eller medicin, til nytte eller fornøjelse). Bogen er rigt illustreret med træsnit, de fleste af den tyske kunstner Christopher Switzer. Universitetsbibliotekets eksemplar vidner om flittig brug; her er både understregninger og mange noter.

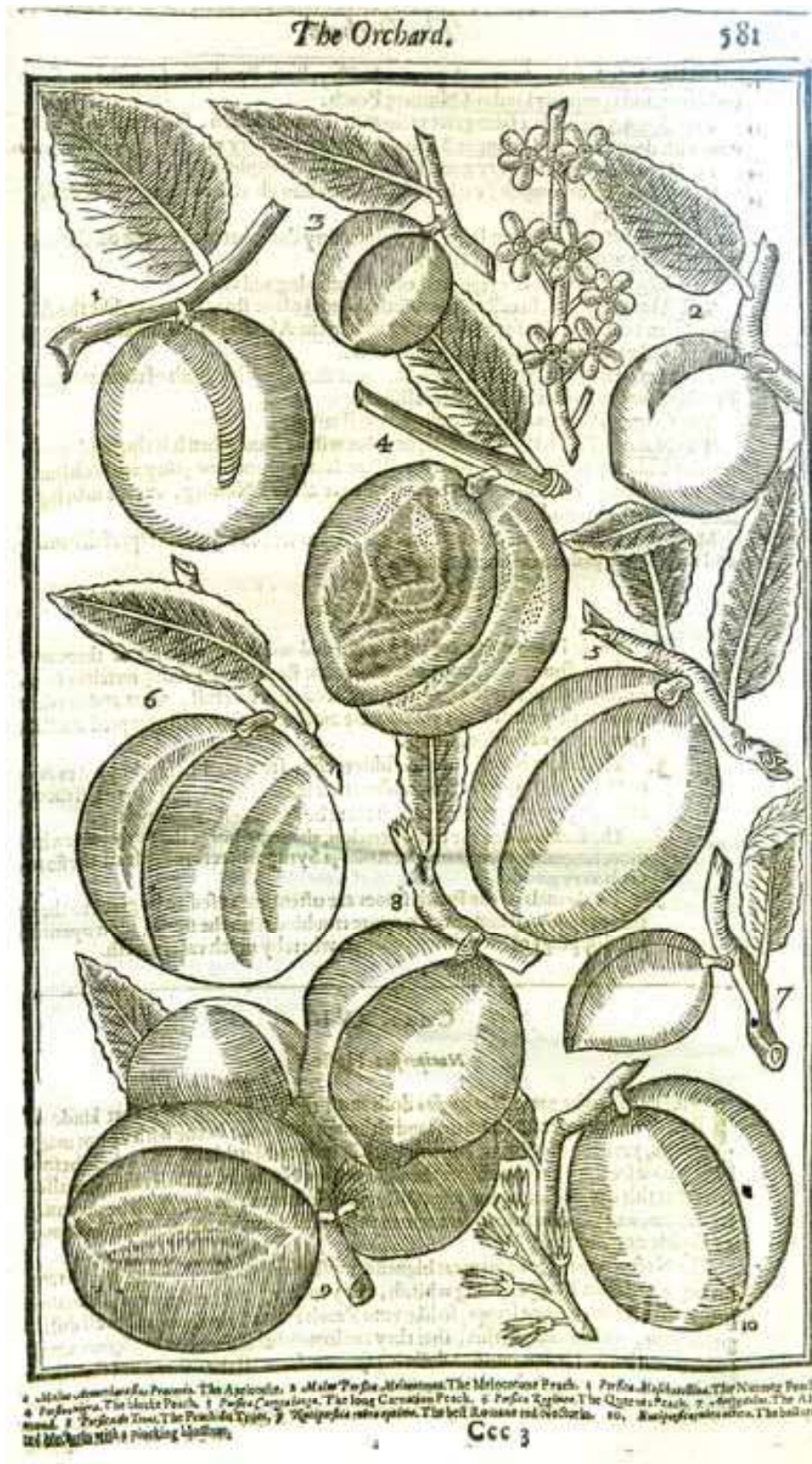
Hovedparten af værket er baseret på John Parkinsons egen store botaniske have i Covent Garden. Interessen samler sig om prydblomster og deres dyrkning, men der er også fyldige afsnit om køkken- og frugthaver. Kapitlet om frugthaver indledes med grundige anvisninger på anlægsarbejder, pasning og pleje, herunder en instruktiv illustration af podning. Dernæst følger en gennemgang af mere end 200 arter af de frugtbuske- og træer, som er »fit for to plant an orchard in our climate and countrie« (egner sig til at blive plantet i en frugthave i vort lands klima). Kapitlet ledsages af store, illustrerede tavler.

John Parkinson går meget bevidst lige til grænsen for, hvad der kan gro i England. Han inddrager således også abrikoser, appelsiner, ferskner, figner og vin. Og understreger, at meget kan lykkes, hvis man planter i krukke, under glas og i vinterhaver, beskyttet mod kulde og vind. Hvert kapitel afsluttes med en omtale af frugternes kulinariske, medicinske og anden nytteværdi.

Om citrusfrugter

Giovanni Battista Ferrari (1584-1655), jesuit og professor i orientalske sprog ved Roms Universitet, var også et passioneret havemenneske. Ferrari var ansvarlig for Barberinipaladsets have med eksotiske blomster og planter. Han udgav i 1633 et meget fascinerende, illustreret bogværk om blomster og havedesign: *De florum cultura libri IV* (Om blomsterkulturer i 4 bøger). Værket er fyldt med allegoriske historier.

Citrusfrugter havde særlig høj status i tiden og i 1646 udgav Ferrari i samarbejde med Cassiano del Pozzo (1588-1657) et fornemt folioværk om dette emne, igen på latin: *Hesperides sive de malorum aureorum cultura et usu libri quatuor* (Hesperiderne eller de gyldne æbler – kultur og brug i 4 bøger). Værket rummer 100 kobberstukne tavler, hvor

Tavle med ferskensorter i Parkinsons bog.
 J. Parkinson, *Paradisi in sole Paradisus terrestris ...*, 1629-35.

citrusfrugter er afbildet i naturlig størrelse i barokkens pompøst iscenesatte stil, omkranset af slyngede bånd. Tavlerne er udført af grafikerne Johann Friedrich Greuter (1590-1662) og Cornelis Bloemaert (1603-92) på basis af illustrationer af nogle af tidens førende billedkunstnere.

Ferrari indleder sin bog med at fortælle myten om hesperiderne – gudinderne, der vogter udødelighedens gyldne frugter i en have langt mod vest, helt ude hvor solen går ned. Bogen er en grundig beskrivelse af datidens kendte citrusfrugter.

En flora fra 1665

I 1665 udkom i London *Flora: seu de florum cultura. Or, a complete florilege ... Flora, Ceres & Pomona (Flora: Om blomsterkultur. Eller et fuldstændigt florilegium ... Flora, Ceres & Pomona)* af gartner og planteskoleejer John Rea [1605-77].³ Værket udkom siden i flere udgaver. Bibliotekets eksemplar er 2. udgave fra 1676, men stammer ikke fra Det Classenske Bibliotek. Udgaver fra 1676 og 1665 er elektronisk tilgængelige via REX. Værket udkom igen i 1702.

I indledningen henviser Rea til Parkinsons bog og dennes »garden of pleasant flowers« (have med skønne blomster). Han omtaler også sin egen livslange glæde ved og erfaringer med haver og planter: »now in my old age find my self more happy in this retired solitude, than in all the bustles and busie employments of my passed days« (hvor jeg nu på mine gamle dage er mere lykkelig i pensionisttilværelsens ensomhed end i al mit tidligere livs travle tummel). I værkets titel indgår de tre navne Flora, Ceres og Pomona fra den antikke mytologi.

Flora omhandler forårets og sommerens blomster, Ceres efterårets blomsterflor, mens afsnittet om Pomona »invites you to a banquet of the best garden-fruits our cold northern countrey will afford .. and how to plant, propagate, and improve them« (inviterer dig til et festmåltid med de bedste frugter fra haven, som vort kolde nordiske land kan byde på ... og hvordan man kan plante, formere og forbedre disse). Bogen har få, men fine kobberstukne illustrationer. Frontispicen viser de 3 årstidsgudinder, og siden følger dekorative blomster- og frugtkurve ved indledningen til de tre hovedkapitler. Værket rummer flere dedikationer i prosa og poesi til forfatterens venner og mæcenerne bag udgivelsen, samt et digt til optakt: 'Flora, to the ladies' (Flora, til damerne).

Tavle i Ferraris bog med citronsort, hvor den nederste frugts monstrøse form som foldede hænder er et af naturens luner og kommenteret i tavleteksten som tegnet efter et unikt eksemplar i den romerske have, men måske forstærket af illustratorens fantasi.

G.B. Ferrari, *Hesperides sive de malorum aureorum ...*, 1646.

Solkongen og fransk pomologi

Et mesterværk fra den tidlige pomologi er *Instruction pour les jardins fruitiers et potagers, avec un traité des orangers, suivi de quelques réflexions sur l'agriculture* (Vejledning til frugt- og køkkenhaver, med et afsnit om orangerier, efterfulgt af nogle overvejelser om jordbrug). Værket er skrevet af Jean-Baptiste de la Quintinye ([1624]-88), som var ledende gartner hos Ludvig 14. Bogværket blev først udgivet i 1690, dvs. efter Quintinyes død, udkom i talrige, senere udgaver og blev oversat til engelsk, tysk og italiensk.

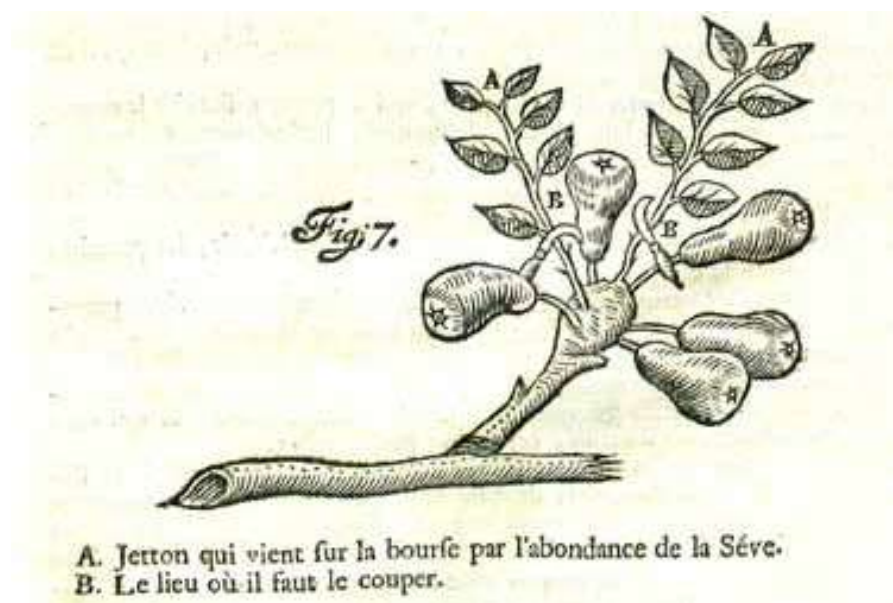

Illustration i Quintinyes bog, der demonstrerer beskæring af kongens yndlingsfrugt, pære.

J.-B. de la Quintinye, *Instruction pour les jardins fruitiers ...*, 1690.

Quintinye var primært interesseret i pærer, som var Solkongens favoritfrugt. Han var datidens førende mester i frugthavedyrkning, især i beskæring – kendt som »taille à la Quintinye« (beskæring som hos Quintinye). Ved Solkongens hof optimerede han frugtproduktionen betragteligt.

Universitetsbiblioteket har en udgave fra 1697 med værkets to bind indbundet samlet, foruden en udgave fra 1730 i to bind. Begge udgaver er udstyret med tillægget »*L'art ou la maniere particuliere & seure de tailler les arbres fruitiers*« (Kunsten eller den særlige måde at beskære frugtræer på).

Quintinye designede og plantede storslåede barok frugthaver ved bl.a. Versailles og Vaux le Vicomte, i stadig konkurrence med kongens landskabsarkitekt André le Nôtre. Efter hans død lod Ludvig 14. en statue af Quintinye opstille i Versailles' have. Gartneren er skildret med en kvist i den ene hånd og en beskærerkniv i den anden.

Oplysningstidens nye opdagelser

Oplysningstiden var en vigtig tid for nye erkendelser og formidling inden for mangfoldige områder. Man søgte, samlede og systematiserede ny viden om naturens rigdomme, heriblandt frugter. I slutningen af 1700-tallet udkom en række banebrydende og rigt illustrerede pomologiske værker.

I 1768 udkom i Frankrig således det omfattende værk *Traité des arbres fruitiers; contenant leur figure, leur description, leur culture &c* (Afhandling om frugttræer, indeholdende deres form, beskrivelse, kultur etc.) i 2 foliobind. Frontispicen anfører undertitlen *Pomona gallica* (Den galliske (franske) Pomona). Forfatteren var Henry-Louis Duhamel du Monceau (1700-82), velhavende godsejer, jurist og generalinspektør for den franske flåde og engageret inden for mange forskellige fagområder. Som foregangsmand inden for landbrug, skovbrug og havebrug udviklede han sit gods til et mønsterbrug, og i et stort antal bøger og artikler formidlede han egne undersøgelsesresultater fra sine mange interesseområder.

Frontispice i Duhamel du Monceaus bog med titlen *Pomona gallica*.
H.-L. Duhamel du Monceau: *Traité des arbres fruitiers* ..., 1768.

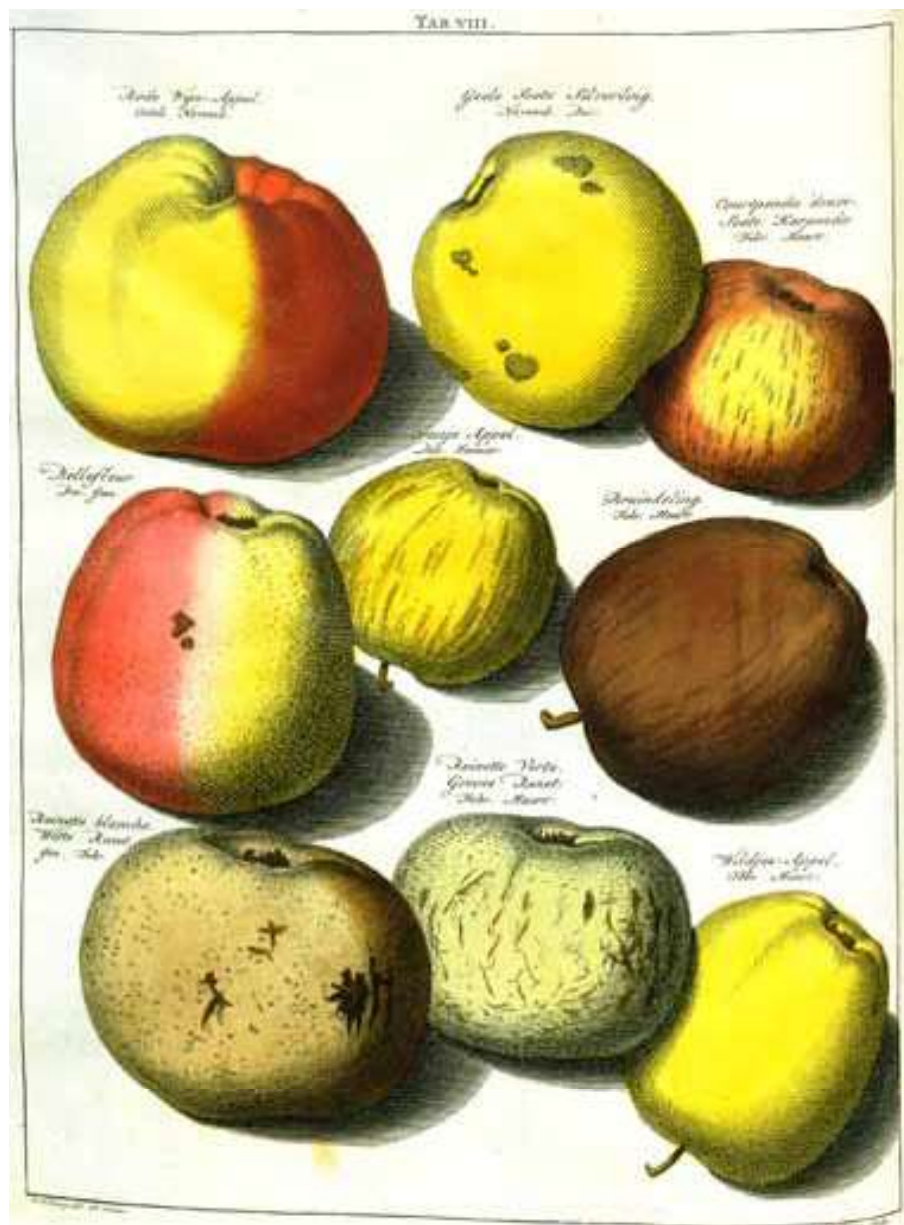
Tavle med figensort fra Duhamel du Monceaus bog.
H.-L. Duhamel du Monceau, *Traité des arbres fruitiers* ..., 1768.

Duhamel du Monceau var også passioneret botaniker og pomolog, og hans store bogværk rummer grundige beskrivelser, dyrkningsvejledninger og illustrationer af alle kendte frugter i datidens Frankrig. Der er 180 kobberstukne tavler i hvert bind med fine afbildninger af blomster, blade, frø og frugter – alle nøje gengivet efter naturen og bl.a. udført af Claude Aubriet ([1651/65]-1746) og dennes elev Françoise Madeleine Basseporte (1701-80). Efter Duhamel du Monceaus død udkom værket også på tysk og i flere udvidede, franske udgaver – også med kolorerede tavler.

Johann Hermann Knoop [1706-69], hofgartner i Frisland, var autodidakt inden for frugtdyrkning og grundlægger af den deskriptive (beskrivende) pomologi. Han udgav i 1758 en *Pomologia* om æbler og pærer på hollandsk og i 1763 en *Fructologia* på fransk om diverse bær- og stenfrugter med beskrivelser og de første illustrationer i far-

ver af de dyrkede sorter i Europa – udført af Jacob Folkema (1692-1767) og Jan Casper Philips (1690-1775) og koloreret af forlæggeren Abraham Ferwerdas døtre. Både stik og farvelægning af tavlerne er ret enkel med fokus på genkendelse.

Pomologia udkom på tysk og fransk, mens *Fructologia* alene udkom på fransk. Bibliotekets eksemplarer er de franske: *Pomologie, ou description des meilleures sortes de pommes et de poires* (*Pomologi, eller beskrivelse af de bedste æble- og pæresorter*) og *Fructologie, ou description des arbres fruitiers; ainsi que des fruits que l'on plante et qu'on cultive ordinairement dans les jardins*. (*Frugtologi, eller beskrivelse af frugttræer, frugter og hvordan man planter og kultiverer i haver*), begge fra 1771.

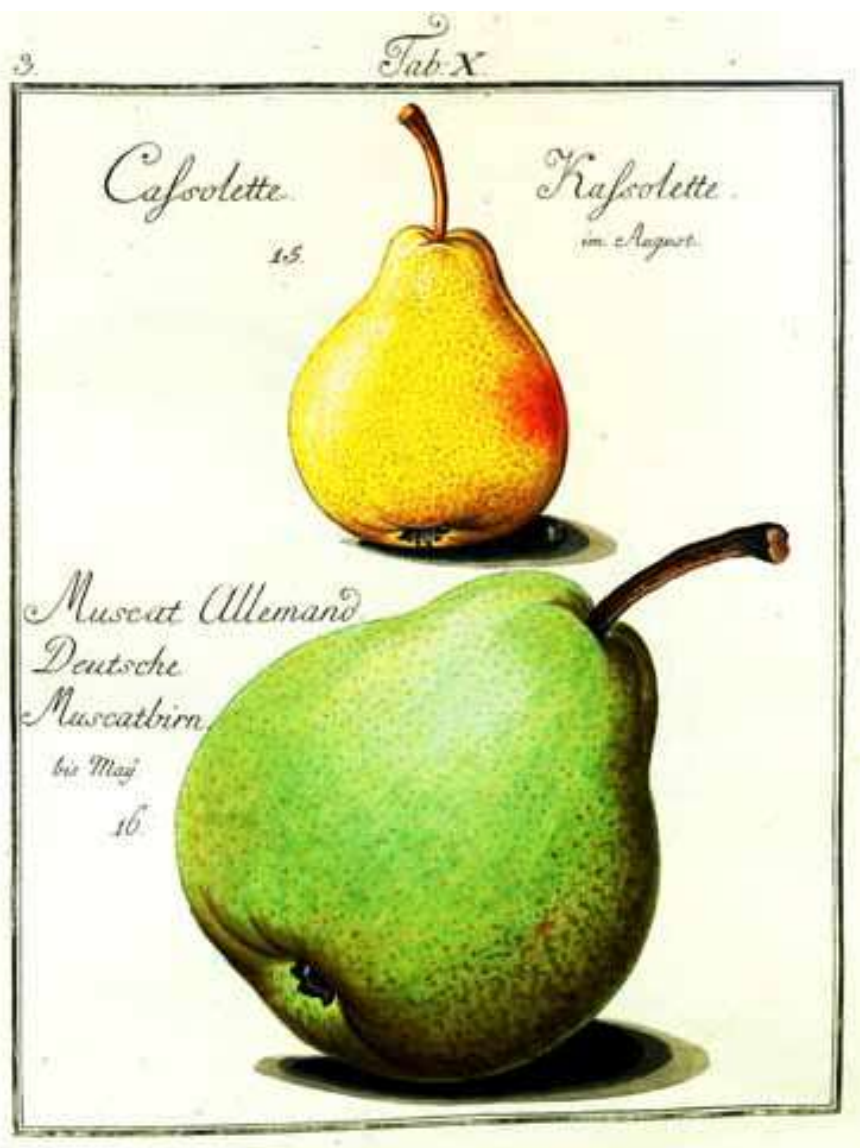

En af tavlerne fra Knoops bog med ni æblesorter.

J.H. Knoop, *Pomologie* ..., 1771.

Særligt kostbare værker

Johann Prokop Mayer (1737-1804) fra Böhmen var ansat som hofgartner hos fyrstebiskoppen af Würzburg, hvor han havde designet haveanlæg i rokokostil og etableret et pomologisk arboret (frugttræsamlng). På basis af sine mangeårige erfaringer udgav han 1776-1801 et storslået katalog på tysk og fransk over Würzburg-havens dyrkede frugter, *Pomona franconica* oder *natürliche Abbildung und Beschreibung der besten und vorzüglichsten europäischen Gattungen der Obstbäume und Früchte welche in dem hochfürstlichen Hofgarten zu Würzburg gezogen werden* (Den frankiske Pomona eller naturlige afbildninger og beskrivelser af de bedste og mest fortrinlige europæiske sorter af frugttræer og frugter, som er frembragt i Würzburgs højfyrstelige hofhave).

Tavle med pæresorter i Mayers bog.
J.P. Mayer, *Pomona franconica* ..., 1776-1801.

Værket består af tre tekstbind med oversigter, dyrkningsvejledninger og bibliografier over den daværende pomologiske litteratur på latin, fransk, engelsk og tysk. Hertil kommer tre bind med kobberstukne, håndkolorerede tavler i fremragende kvalitet, udført af Adam Wolfgang Winterschmidt (1733-96). Illustrationerne – nogle med blade og blomster – er udført i en elegant, dekorativ stil. Værket er meget sjældent, især bind 3 med æbler og pærer, men takket være arven fra Classen har Universitetsbiblioteket et komplet sæt. Dette eksemplar er blevet digitaliseret til *Pomologische Bibliothek*, portalen over tysksprogede, illustrerede værker om frugter og udgivet af *Bücherei des Deutschen Gartenbaues*.

Tavle med jordbærsort, tilføjet dekorativ sløjfe .
J. Kraft, *Abhandlungen von den Obstbäumen .. (Pomona austriaca)*, 1792-96.

Et andet sjældent pomologisk værk fra Det Classenske Bibliotek og ligeledes digitaliseret til *Pomologische Bibliothek* er *Abhandlungen von den Obstbäumen worinn ihre Gestalt, Erziehung und Pflege angezeigt und beschrieben wird* (*Afhandling om frugttræer, hvori deres former, kultur og pleje bliver meddelt og beskrevet*), udgivet i Wien 1792-96. Værket består af et kort deskriptivt tekstbind og et stort tavlebind med titlen *Pomona austriaca* (*Den østrigske Pomona*), som består af 200 kobberstukne, håndkolorerede tavler af fornem kvalitet, men anonyme. Der er beskrivelser af mange slags frugter og bær, men ikke af æbler. Forfatteren, Johann Kraft, var planteskoleejer i Wien, men primært kendt for sit bogværk.

Et fornemt og meget sjældent værk i storfolio består næsten udelukkende af håndkolorerede stik forestillende druer, *Le raisin, ses espèces et variétés, dessinées et colorées d'après nature* (*Vindruer, deres sorter og varianter tegnet efter naturen*), 1803. Værket er udført og udgivet af den tyske botaniker Johann Simon von Kerner (1755-1830). Der blev i alt udgivet 12 hæfter i perioden 1803-15, men universitetsbiblioteket har kun de 3 første i en indbundet udgave.

Ældre danske bogværker om frugt og bær

De danske bogværker om frugter er ikke spektakulære, som flere af de her omtalte, men de er af god kvalitet og væsentlige i dansk, pomologisk sammenhæng. Den ældste bog, som bør omtales, er *Flora Danica. Det er dansk Urtebog ...*, udgivet i 1648 og forfattet af Simon Paulli (1603-80), som var læge, botaniker og professor i anatomi ved Københavns Universitet. Som pomolog introducerede Paulli abrikoser til Danmark. Bogen, som primært omhandler planternes medicinske og praktiske anvendelsesmuligheder, beskriver 23 typer frugttræer. 20 af disse er gengivet på tavler efter træsnit. Biblioteket har 2 eksemplarer, heraf det ene fra Det Classenske Bibliotek med mange håndskrevne noter, der vidner om flittig brug.

Jens Andreas Dybdahl (1832-79) var Landbohøjskolens første lærer i havebrug. Han skrev selv sine lærebøger, heriblandt *Jordbær- og vore vigtigste Frugtbusk-arter, gennemgaaende med Hensyn til deres Udvikling, Betydning, Varieteter, Dyrkning paa Friland, Sygdomme m.m.* Værket blev udgivet i hæfter og først samlet i 1879 kort efter Dybdahls død. Bogen indeholder 5 fine, håndkolorerede tavler af jordbær, hindbær og stikkelsbær. Jordbærsorten Dybdahl er opkaldt efter ham.

Tavle med stikkelsbær i Dybdahls bog
om danske bærfrugter
J.A. Dybdahl, *Jordbær- og vore vigtigste Frugtbusk-arter ...*, 1879.

Althans Reine Claude – en populær blommesort, der stammer fra Böhmen. Original akvarel af Ellen Backe, gengivet som tavle i Anton Pedersen, *Danmarks Frugtsorter*, 1937-63.

Flere oversigtsværker om dansk frugt blev udgivet af førende danske pomologer fra sidst i 1800-tallet og frem. Det første, store værk er *Haandbog i dansk Pomologi*, 1890-96 og i tre bind, af Hans Christian Bredsted (1829-95). Illustrationerne er enkle stregtegninger af hele og halve frugter. Bredsted var selvstændig handelsgartner i Odense med særlig interesse for frugtdyrkning; både beskrivelser og afbildninger i hans bogværk er baseret på egne iagttagelser gennem mange år. Værket omhandler bind med pærer, æbler og desuden kirsebær og blommer.

Det næste store værk udkom 1913-24, også i tre bind: *Dansk Frugt* – samlet, tegnet og beskrevet af Claus Petersen Matthiesen (1829-95). Værket omhandler kun æbler og pærer, med enkle stregtegninger af overskårne frugter. Matthiesen var lærer i Gundsømagle, hvor han tilplantede en stor frugthave med efterhånden 1200 æblesorter og 600 pæresorter. Han indsamlede podedkviste ved rejser rundt i landet og søgte at finde de mest velegnede sorter til forskellige lokaliteter. Han videregav sine erfaringer i talrige artikler og i ovennævnte hovedværk, som blev udgivet med statsstøtte, idet man ønskede at fremme den danske frugtproduktion. En digitaliseret udgave kan tilgås fra bibliotekskatalogen REX.

Det tredje store værk på dansk er *Danmarks Frugtsorter* af Anton Pedersen (1887-1978), professor i frugtavl ved Landbohøjskolen.⁴ Værket udkom over en længere årrække 1937-63, først som hæfter og senere samlet i bogform. Værket omhandler æbler, pærer, blommer og kirsebær. Det er illustreret med fotografier af blomster, frugter og træer, men har også en række fine farvetavler, trykt efter originale akvareller af Ellen Backe (1891-1975). Gennem mange år virkede Backe som højt skattet illustratør ved Landbohøjskolens Havebrugsafdeling. Hendes værker tilhører Pometet, men de fleste er deponeret på Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg.⁵

Nationale frugtsamlinger

Pometet er Danmarks nationale frugtsamling, med en uhyre væsentlig genbank. Pometet, som i dag dækker 8 ha., blev etableret 1956-57 på Højbakkegaards jorder nær Taastrup og fungerer i dag som et levende kulturhistorisk museum over bl.a. danske æblesorter. Før Pometet blev anlagt, var Landbohøjskolens frugtsamling placeret på ca. 1 ha. ved hovedbygningen på Frederiksberg. Fra 1863 blev samlingen her flittigt brugt ved havebrugsundervisningen, ligesom Pometet siden etableringen har fungeret som referencesamling for de studerende.

Noter

1. Johann Frederik Classen (1725-92) var en succesrig og efterhånden hovedrig forretningsmand, som især tjente sin formue på fabrikation af krudt og kanoer ved det nyanlagte Frederiksværk. Classen, som også blev generalmajor og krigskommissær, investerede sin formue i byejeendomme, godser og desuden i en stor og kostbar bogsamling på efterhånden 20.000 bind. Han døde barnløs og testamenterede formuen til almenvellet (Det Classenske Fideicommiss). Bogsamlingen ønskede han bevaret og udbygget som et offentligt tilgængeligt bibliotek. Det blev hans yngre bror Peter Herslev Classen (1738-1825), der som eksekutor og direktør for Fideicommisset, kom til at virkeliggøre testamentets bestemmelser. Han lod på egen bekostning opføre en særlig bygning til Det Classenske Bibliotek og sørgede for yderligere midler til indkøb, drift

og ansættelse af bibliotekar. Den imponante bygning i Amaliegade med den smukke bibliotekssal huser i dag Konservatorskolens Bibliotek.

2. REX er bibliotekskatalogen, hvor man kan søge og finde al den registrerede litteratur tilhørende Det kongelige Bibliotek og Københavns Universitetsbiblioteker, herunder KUB Frederiksberg.

3. Årstal i [] betyder usikker angivelse.

4. Anton Pedersens omfattende konsulent- og forfattervirksomhed fik stor betydning for gartneri og frugtavl i Danmark. Han indsamlede i 1940'erne og 50'erne et stort antal frugtsorter, som blev basis for etableringen af Pometet, Nordens største frugtsortssamling.

5. Et udvalg er digitaliseret: <http://bibliotek.science.ku.dk/ombiblioteket/kulturarv/webudstillinger/ellen-backe/>

Litteratur

Flere informationer om de her omtalte bogværker og mange andre ældre frugt-bøger fra Europa kan findes i H. Frederic Janson, *Pomona's harvest. An illustrated chronicle of antiquarian fruit literature (Pomonas høst. En illustreret krønike om den antikvariske frugtlitteratur)*, 1996. Er man især interesseret i illustrationer, kan man finde billeder og informationer i Gordon Dunthorne: *Flower & Fruit prints of the 18th and early 19th centuries. Their history, makers and uses, with a*

catalogue raisonné of the works in which they are found (Blomster- og frugtprint fra det 18. og tidlige 19. århundrede.

Deres historie, skabere og brug, med et annoteret katalog over de bogværker, de indgår i), 1970 (optryk af 1. udgave fra 1938). Endvidere kan megen nyttig og fornøjelig information og billed-dokumentation hentes ved søgning på nettet. Her kan man bl.a. se eksempler på sjældne, kolorerede tavler fra de i artiklen omtalte bogværker.